

Zgorzelec – bilans otwarcia Studium przypadku miasta transgranicznego w perspektywie przemian gospodarczych i europejskiej integracji

*Magdalena Belof, Marta Kukuła, Maciej Zathej**

7.1. Wprowadzenie

Ostatnie 20 lat, które upłynęło od momentu wprowadzenia gospodarki rynkowej i pierwszego etapu reformy administracyjnej w Polsce, miało fundamentalne znaczenie dla tempa rozwoju miast i ich przeobrażeń – zarówno w wymiarze gospodarczym, społecznym, jak też przestrzennym.

W niniejszym opracowaniu podjęta została próba scharakteryzowania zasadniczych czynników, które miały wpływ na przemiany przestrzenne w miastach, w okresie ostatnich dwóch dekad. Przypadkiem studialnym, na którego podstawie staraliśmy się o pewne uogólnienia, było miasto Zgorzelec. Stanowi ono przykład o tyle szczególny, że jest miastem podzielonym granicą państwową, a jego przestrzenne „dopełnienie” to niemieckie miasto Görlitz. Na dynamikę rozwoju Zgorzelca oddziałują, poza czynnikami charakterystycznymi dla

* Magdalena Belof, dr inż. arch., Marta Kukuła, mgr inż., Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej, Maciej Zathej, dr, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu.

wszystkich miast podobnej wielkości, także bezpośrednie relacje transgraniczne.

Analiza zasadniczych przemian, które zaszły w ciągu ostatnich 20 lat w przestrzeni miejskiej Zgorzelca pozwoliła na postawienie tezy, iż istnieje kilka ważnych elementów mających wpływ na nową rzeczywistość przestrzenną współczesnych miast polskich i należą do nich:

- uwarunkowania prawne w sferze planowania przestrzennego, zwłaszcza suwerenność władz lokalnych w prowadzeniu polityki przestrzennej;
- rosnące zrozumienie dla procesów odnowy miejskiej, w tym także rewitalizacji terenów powojkowych i przemysłowych;
- dostępność środków finansowych z funduszy europejskich, zwłaszcza od czasu akcesji;
- siły wolnego rynku, a zwłaszcza rosnąca rola kapitału prywatnego w kształtowaniu polityki przestrzennej miast.

W przypadku miasta granicznego dodatkowym czynnikiem stymulującym rozwój powinny być także wspomniane wyżej relacje transgraniczne. Czy tak jest w istocie, staraliśmy się wykazać w dalszej części opracowania.

7.2. Podstawowe uwarunkowania rozwoju Zgorzelca

Zgorzelec/Görlitz praprzyczynę swojego powstania zawdzięcza bardzo korzystnemu położeniu, w miejscu krzyżowania się najważniejszych szlaków średniowiecznej Europy: Via Regia (Droga Królewska) oraz traktu łączącego Pragę z portami bałtyckimi.

W kilkusetletniej historii miasta żadne z dramatycznych wydarzeń nie zdecydowało tak znacząco o rozłamie „organizmu miejskiego”, jak podpisany 6 lipca 1950 r. układ pomiędzy PRL a NRD o ustaleniu granicy pokoju i przyjaźni na Nysie Łużyckiej. Liczące wówczas 100 tys. mieszkańców miasto podzielono granicą państwową, wyznaczając niemieckie Görlitz o powierzchni 67,2 km² oraz polski Zgorze-

lec o powierzchni 15,86 km². Stronie niemieckiej przypadło „serce miasta” ze staromiejskim rynkiem oraz licznymi zabytkami (ponad 100 obiektów wpisanych do rejestru zabytków), natomiast Zgorzelec uzyskał tereny przedmieść po wschodniej stronie Nysy.

Wytyczenie granicy państwowej na Odrze i Nysie, oprócz bariery przestrzennej oraz językowej, wprowadziło niezwykle trudną do pokonania barierę kulturową. Ponadto, pomimo spójnego ustroju politycznego, panującego w PRL oraz NRD, kooperacja pomiędzy częściami rozerwanej tkanki miejskiej ograniczała się jedynie do incydentalnych, ściśle zależnych od ustaleń władz państwowych, kontaktów.

Zalążkiem ocieplenia wzajemnych stosunków oraz przywrócenia świadomości spójności Görlitz i Zgorzelca było otwarcie w latach 70. granicy pomiędzy miastami. Jednakże jesienią 1980 r. rząd NRD zdecydował o ponownym zamknięciu granicy. Jedyne osiągalne możliwości na nawiązanie rzeczywistej współpracy pomiędzy Görlitz a Zgorzelcem zaistniały w wyniku przemian politycznych w obu państwach w latach 1989/1990.

Analiza danych statystycznych wskazuje wiele podobieństw w sytuacji społeczno-gospodarczej Zgorzelca i Görlitz. Zgorzelec, według danych z grudnia 2007 r., zamieszkiwały 32 474 osoby, co przy powierzchni miasta 15,86 km², daje gęstość zaludnienia 2047,5 osób/km². Analiza zmiany liczby ludności w latach 1997–2007 wskazuje na 10% spadek liczby mieszkańców. Podobny proces odnotowano w przypadku miasta Görlitz, w którym żyje obecnie także ponad 10% mniej mieszkańców niż w 1997 r. (liczba mieszkańców Görlitz w 1997 r. wyniosła 64 084 osób, natomiast w 2007 r. – 57 111). Przy czym, przy ponadczterokrotnie większej powierzchni Görlitz (tj. 67,2 km²), gęstość zaludnienia w 2007 r. wyniosła 849,8 osób/km² (ponaddwukrotnie mniej niż w Zgorzelcu).

Potwierdzeniem zjawisk społecznych jest analiza procesów gospodarczych. W Zgorzelcu w 2007 r. liczba pracujących w głównym miejscu pracy zmalała w stosunku do danych z 1997 r. przeszło 16% (tj. z 8874 pracujących w 1997 r. do 7429 pracujących w 2007 r.),

natomiast w Görlitz przeszło 15% (tj. z 20 633 pracujących w 1997 r. do 17 411 pracujących w 2007 r.). Stopa bezrobocia, według danych z 2004 r., w Zgorzelcu wyniosła 13,6%, w Görlitz zaś aż 24,6%.

Ranga administracyjna miast jest podobna: Zgorzelec pełni rolę stolicy powiatu i regionalnego ośrodka rozwoju w regionie Dolnego Śląska, również Görlitz jest ważnym, powiatowym ośrodkiem Saksonii.

7.3. Suwerenność planowania lokalnego a problemy rozwoju miast

Reforma administracji (1990) i idąca za nią reforma systemu planowania przestrzennego w Polsce (1994, 2003) delegowały niemal pełnię praw do kształtowania rzeczywistości przestrzennej w ręce władz lokalnych. Zbiegło się to z okresem poszukiwania przez samorzady lokalne nowej bazy ekonomicznej, czego naturalną konsekwencją była rywalizacja o inwestora, przynoszącego gminom podatki i zatrudnienie. Konkurencja, a nie kooperacja stały się wyznacznikami nowej rzeczywistości w gospodarce lokalnej, co w wielu przypadkach owocowało niepożądanymi skutkami w przestrzeni. Zjawisko to przynosiło niepokojące rezultaty na obrzeżach miast, w tym zwłaszcza ośrodków metropolitalnych. Znane są liczne przypadki konfliktów przestrzennych, opartych na odmiennych koncepcjach rozwoju miasta metropolitalnego i ościennych gmin (m.in. słynnym dolnośląskim przykładem jest kolizja interesów rozwojowych gminy Kąty Wrocławskie, której polityka przestrzenna omal nie zablokowała możliwości rozwoju międzynarodowego portu lotniczego Wrocław–Strachowice).

Nie tylko jednak miasta o randze metropolitalnej i ich bezpośredni sąsiedzi doświadczają opisanych sytuacji. Przykład Zgorzelca potwierdza, że problem przestrzennej konkurencji dotyczy także mniejszych miast.

Naturalnym potencjalnym partnerem w kształtowaniu miejskiej polityki przestrzennej powinna być gmina wiejska Zgorzelec, otaczają-

ca miasto ścisłym pierścieniem i silnie powiązana z nim przestrzennie. Niestety, w relacjach obu samorządów element konkurencji przez lata przeważał nad modelem kooperacji. Jedną z konsekwencji takiego działania była niemożność realizacji dwóch, istotnych z punktu widzenia miasta, zamierzeń ujętych już w planach strategicznych i przestrzennych. Jednym z nich było zablokowanie możliwości dogodnego dla miasta powiązania jego obwodnicy z autostradą A-4. Planowana obwodnica w części północno-wschodniej przebiegać miała przez tereny gminy, która nie wyraziła zgody na takie rozwiązanie, z powodu własnych planów inwestycyjnych, polegających na wybudowaniu na tych obszarach kompleksu hipermarketów. Zostały one zrealizowane, wzbudzając spore niezadowolenie zarówno administracji miasta Zgorzelca, jak też niemieckiego Görlitz¹. Obawiano się, że tak duża koncentracja obiektów handlu detalicznego, usytuowanych na przedmieściu, w niebezpieczny sposób zagrozić może i tak kruchej równowadze ekonomicznej centrum miasta i w konsekwencji pogłębić negatywne zjawiska społeczno-ekonomiczne, z takim trudem powoli odwracane. Właśnie ta decyzja inwestycyjna gminy spowodowała nie tylko konieczność mniej korzystnego poprowadzenia obwodnicy miasta, lecz także weryfikacji planów stworzenia centrum handlowo-usługowego w północno-wschodniej części Zgorzelca, pomimo iż istniały już dla nich miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

7.4. Procesy odnowy jako motor rozwoju miast

Od połowy lat 80. XX w. europejska polityka wobec miast za jeden z priorytetów uznaje odnowę miast. Procesy odnowy obejmują dwie sfery: społeczno-ekonomiczną i przestrzenną, a adresowane są do roz-

¹ Zaznaczyć trzeba, że decyzja o lokalizacji wielkopowierzchniowych obiektów handlowych w Niemczech nie mogłaby być podjęta autonomicznie przez poziom gminny, lecz uprawomocniona w planie poziomu regionalnego.

maitych typów obszarów zurbanizowanych, w tym przede wszystkim do zdegradowanych obszarów śródmiejskich oraz terenów poprzemysłowych i powojkowych.

Wraz z reformą samorządową, polskie miasta musiały udźwignąć wyzwanie poradzenia sobie nie tylko z negatywnymi zjawiskami w sferze społecznej i gospodarczej, ale także z problemem często skrajnie zdekapitalizowanych zasobów zabudowy, infrastruktury technicznej, nie wspominając o złym stanie przestrzeni publicznych. Narzędziem precyzującym zadania samorządów w tym zakresie, a także stanowiącym podstawę do ubiegania się o zewnętrzną pomoc finansową, są Lokalne Programy Rewitalizacji. W Polsce upowszechniły się – jako ważny dokument strategiczny polityki miejskiej w połowie pierwszej dekady XXI w.

Program Rewitalizacji Zgorzelca – a precyzyjnie rzecz ujmując – części obszaru miasta zwanego Przedmieściem Nyskim – był jednym z pierwszych programów tego typu na Dolnym Śląsku i w Polsce.

Przedmieście Nyskie to niegdysiejsza rzemieślnicza osada na prawym brzegu Nysy Łużyckiej, połączona już w XV w. z lewobrzeżnym Görlitz drewnianym mostem. Rozerwanie struktury miasta po II wojnie światowej odbiło się wyjątkowo niekorzystnie na tej części miasta. Most Staromiejski przestał istnieć, a dzielnica – peryferyjna dla polskiego Zgorzelca i w większości zasiedlona przez greckich uchodźców² – z upływem lat zaczęła popadać w ruinę.

Czynnikiem przyspieszającym rewitalizację tej części miasta była odbudowa mostu granicznego w 2004 r. Połączenie to pogłębiało odczucie znaczącego kontrastu pomiędzy odnowioną starówką w Görlitz i zdegradowaną polską dzielnicą tuż za granicą. A zatem już w 2004 r. opracowano i przyjęto do realizacji *Program rewitalizacji części obszaru miasta Zgorzelec*. Jego budżet szacowany był na 61,3 mln zł.

² W 1949 r. do Zgorzelca przybyło ok. 14,5 tys. greckich uchodźców, którzy byli jednymi z pierwszych osadników, przejętymi przez władze polskie w mieście. W latach 80. XX w. większość z nich powróciła do ojczyzny.

Punktem wyjścia do przekształceń przestrzennych był mpzp z 2000 r., jednak w 2008 r. uchwalono nowy plan, który opracowany był w ścisłej współpracy z ówczesnym Architektem Miasta – Adamem Cebulą. Dzięki jego osobistemu zaangażowaniu, obejmującemu także nieformalne konsultacje konserwatorskie i techniczne po drugiej stronie granicy oraz negocjacje z inwestorami i nowymi właścicielami nieruchomości na Przedmieściu Nyskim, opracowano dokument odbiegający znacząco *in plus* od standardowej praktyki w tym zakresie. Objął on m. in. bardzo precyzyjne regulacje, dotyczące nie tylko zasad kształtowania form i funkcji zabudowy, ale także wymogów materiałowych i kolorystycznych. Projekt kolorystyki opracowywany był we współpracy z głównym specjalistą ds. wizerunku miasta Görlitz, a przyjęte rozwiązania oparte były na historycznie ukształtowanym wzorcu kolorystycznym starego miasta. Służby architektoniczne obu miast współpracowały również przy projekcie odbudowy placu Poczтового – ważnego elementu krystalizującego przestrzeń Przedmieścia Nyskiego.

W lipcu 2007 r. Rada Miasta Zgorzelca przyjęła nowy, Zintegrowany Lokalny Program Rewitalizacji Zgorzelca na lata 2007–2015, który tym razem obejmuje swym zasięgiem całe miasto i stwarza podstawy prawne do pozyskania środków unijnych na rewitalizację Zgorzelca w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013.

7.5. Rozwój przestrzenny miasta podzielonego

Początki transformacji ustrojowej w Polsce zbiegły się z okresem zjednoczenia Niemiec w 1990 r. Już w kwietniu 1991 r. Zgorzelec i Görlitz podpisały umowę o współpracy partnerskiej³ (*de facto* była

³ Umowę o partnerstwie, podpisaną 22 kwietnia 1991 r., zaktualizowano 2 grudnia, a następnie uszczegółowiono 27 kwietnia 1996 r. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej partnerstwo zostało potwierdzone nową umową z 30 listopada 2004 r.

ona odnowieniem partnerstwa zawartego w 1980 r.). Wśród dziedzin objętych postulatem ścisłej współpracy wymieniono m. in.: administrację budowlaną oraz ochronę środowiska.

Wzajemna współpraca, w tym także dotycząca sfery rozwoju przestrzennego, nie przebiegała oczywiście z jednakową intensywnością podczas całego minionego dwudziestolecia. Jak każdy proces, miała okresy wyciszenia oraz wzmożonej aktywności obu stron. Wynikało to z pewnością z kilku przyczyn, spośród których istotne znaczenie miała nierównowaga mocy wyspecjalizowanych służb planistyczno-architektonicznych w miastach partnerskich. Dla Görlitz pracuje m. in. biuro rozwoju miasta z kilkunastoosobowym zespołem specjalistów, a także jedyna poza stolicą regionu, filia drezdeńskiego Biura Odnowy Zabytków. W Zgorzelcu ogromem zagadnień urbanistyczno-architektonicznych zajmuje się bardzo skromny Wydział Gospodarki Przestrzennej i Architektury. Nie bez wpływu na współpracę miast pozostawała także zmienna „temperatura polityczna” w ogólnych stosunkach polsko-niemieckich.

Nic zatem dziwnego, że okresy wzmożonej współpracy związane były przede wszystkim z konkretnymi „akcjami” wspierającymi, niekiedy bardzo ambitne, wizje samorządów obu stron, które mobilizowały kadry i wyzwały niezbędny entuzjazm.

Jedną z pierwszych inicjatyw dotyczących rozwoju przestrzennego było zgłoszenie tematu przekształcenia stref wybrzeży Nysy Łużyckiej do międzynarodowego konkursu urbanistycznego EUROPLAN IV (1994 r.). Wyniki konkursu zostały uwzględnione w formowaniu założeń wspomnianej wyżej rewitalizacji Przedmieścia Nyskiego, a pierwszy plan miejscowy dla tego obszaru opracowywany był w współpracy z laureatką I nagrody, Francuzką, Florence Wiel.

5 maja 1998 r. miasta Görlitz i Zgorzelec proklamowały utworzenie tzw. Europa-Miasta, potwierdzając wolę ścisłej współpracy i scalania transgranicznego miasta w jeden sprawnie funkcjonujący organizm. Deklaracja nadała nowy ton wielu kolejnym wspólnym inicjatywom, bowiem od tego czasu coroczne wspólne sesje rad miejskich potwierdzają jednoznacznie wolę ich realizacji.

Jednym z bardziej spektakularnych wspólnych przedsięwzięć w sferze planowania przestrzennego w Europa-Mieście było otwarcie w 2004 r. mostu Staromiejskiego, który wybudowany został w miejscu, wysadzonego w 1945 r., poprzednika. Inwestycja została zrealizowana dzięki znaczącemu wsparciu środków federalnych i unijnych. Most Staromiejski ma nie tylko znaczenie funkcjonalne w przestrzeni zrastającej się na powrót tkanki miasta, ale pełni także rolę symbolu zgodnej współpracy. Organizowane są tu happeningi i imprezy integracyjne. W tym miejscu uroczyście żegnano obowiązek kontroli granicznej, po wprowadzeniu w życie ustaleń układu z Schengen, w grudniu 2007 r.

Wizerunek mostu Staromiejskiego został także wykorzystany podczas kampanii zmierzającej do uzyskania tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2010, o który Zgorzelec i Görlitz wspólnie się ubiegały. Przygotowania do ogólnoeuropejskiego konkursu, w którym konkurentem było m. in. niemieckie miasto Essen⁴, stanowiły okres chyba najintensywniejszej współpracy samorządów. To właśnie wtedy wykryształizowało się wiele cennych idei, w tym także wizji przestrzennych, które – z powodu niekorzystnego dla miasta werdyktu, nie mogły być zrealizowane natychmiast, lecz pozostały w zapisach strategicznych obu miast i do dziś wyznaczają kierunki działań.

Jedną z nich była deklaracja obu stron, dotycząca kształtowania tzw. Parku Mostów, jako nowego centrum Europa-Miasta Zgorzelec/Görlitz. Miał on być pierwszym wspólnym przedsięwzięciem urbanistycznym polskiego i niemieckiego miasta. Rozciągając się wzdłuż obu wybrzeży Nysy na długości ok. 2 km i stanowiąc wspólny kompleks przestrzeni publicznych powiązanych z zielenią, miał się stać „Obszarem edukacji, wypoczynku, kultury i turystyki od północy na południe”. Punktem krystalizującym założenie miał być zaplanowany już wówczas Most Staromiejski.

Innymi, ważnymi inicjatywami, dotyczącymi współpracy obu miast, były m. in.:

⁴ Zostało ostatecznie nominowane wraz z tureckim Istanbulem i węgierskim Pecs.

- projekt: *Miasto 2030*, realizowany w latach 2002–2004, w ramach konkursu Federalnego Ministerstwa Edukacji i Badań, wspólnie z drezdeńskim Instytutem Ekologicznego Rozwoju Przestrzennego im. Leibniza, którego celem było wypracowanie wspólnej wizji rozwojowej dla Europa-Miasta Zgorzelec/Görlitz;

- projekt: *Zieleń bez granic* (zainicjowany w 2002 r.), mający na celu powiązanie w jeden spójny i zintegrowany kompleks terenów zielonych obu miast oraz wypromowanie spójnego szlaku miejskiego dziedzictwa kultury;

- wspólne transgraniczne opracowanie wniosku o wpisanie Europa-Miasta Zgorzelec-Görlitz na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO (zobowiązanie podjęte w 2005 r.);

- utworzenie Muzeum Łużyckiego.

Władze obu miast zamierzają wybudować także Centrum Muzycznych Spotkań Młodzieży.

Inicjatywa „Europa-Miasto” doprowadziła do przyjęcia w maju 2009 r. wspólnej strategii rozwoju Zgorzelca i Görlitz, w której artykułowana jest wizja rozwoju obszaru miejskiego, złożonego z dwóch miast, jako jednego miasta w przyszłości.

Scalanie miasta w jeden organizm nie jest jednak pasmem samych sukcesów. Niektóre inicjatywy, choć ze wszech miar cenne, nie mogą doczekać się sprzyjającego klimatu dla swej realizacji. Jedną z nich jest dyskutowana od wielu lat reaktywacja linii tramwaju miejskiego, łączącego obie części.

7.6. Fundusze europejskie jako impuls rozwoju

Jeszcze przed okresem akcesji Polski do UE, wiele inwestycji miejskich, zwłaszcza na obszarach transgranicznych, wspierać można było środkami funduszu PHARE. Lata 2004–2006 to okres swoistego „rozruchu” samorządów w sięganiu po pomoc unijną, natomiast znaczący „zastrzyk finansowy” miasta mogą uzyskać w bieżącym okresie

finansowania 2007–2013. Ogromna pomoc finansowa dla Polski w tym okresie spowodowała, że fundusze strukturalne stały się podstawą większości inwestycji miejskich.

Transgraniczne położenie Zgorzelca umożliwia miastu dostęp nie tylko do środków zasadniczych programów operacyjnych, ale dodatkowo także do funduszy współpracy transgranicznej – zarówno programu Polska–Saksonia jak i Polska–Czechy.

Według danych na 15 maja 2009 r.⁵, w latach 2004–2006, Zgorzelec umiejętnie pozyskiwał środki UE i zrealizował w oparciu o nie kilka istotnych projektów, wśród których są m. in.:

- budowa otwartych obiektów sportowych dla Zespołu Szkół Zawodowych, w ramach wsparcia Interreg III A Polska–Saksonia (całkowita wartość projektu 2,17 mln zł, wsparcie EFRR – 1,63 mln zł);
- modernizacja Zakładu Uzdatniania Wody, systemu uzdatniania i dystrybucji wody w Zgorzelcu (dofinansowanie z EFRR – 2,85 mln zł);
- modernizacja stadionu miejskiego (wartość projektu: 13,48 mln zł, dofinansowanie z INTERREG III A 5,16 mln zł);
- rewitalizacja Przedmieścia Nyskiego (całkowita wartość projektu – 5,76 mln zł, środki EFRR – 4,27 mln zł).

Obecnie miasto jest gotowe do starania się o pomoc unijną w nowym okresie programowania. Opracowano Wieloletni Program Inwestycyjny na lata 2007–2015, oraz wspomniany już Zintegrowany Lokalny Program Rewitalizacji na lata 2007–2015. Oba dokumenty stanowią podstawę do ubiegania się o wszelkie fundusze zewnętrzne. Także w bieżącym okresie finansowania miasto może starać się realizować projekty w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska–Saksonia. W najbliższym okresie planuje się m. in. modernizację amfiteatru miejskiego w Zgorzelcu oraz zagospodarowanie nabrzeży Nysy Łużyckiej wraz z parkiem Błachańca.

⁵ Strona internetowa: <http://www.zgorzelec.eu/projekty-realizowane-przez-miasto/info.html>

7.7. Podsumowanie

Dla Zgorzelca, podobnie jak dla pozostałych polskich miast, ostatnie dwudziestolecie nazwać by można – porównując do etapów ludzkiego życia – okresem przyspieszonego dojrzewania. Dojrzewania do demokracji i samorządności. Dojrzewania do umiejętnej konkurencji (także w jej wymiarze transgranicznym), ale i do współpracy. Proces ten, jak każdy okres przełomu, z natury rzeczy musiał być czasem konfliktów i napięć, często niepozabawionym błędów. Zwłaszcza miastom średniej wielkości przyszło zmierzyć się z załamaniem dotychczasowej bazy gospodarczej, a wraz z nim z problemami bezrobocia i emigracji. W oparciu o osłabione struktury społeczne, trudno było budować nową rzeczywistość. Stwierdzić jednak trzeba, że okres ten charakteryzowała także nadzieja i wielki entuzjazm ludzi (zwłaszcza w pierwszej dekadzie), stopniowe budzenie się społeczeństwa obywatelskiego i kształtowanie lokalnych elit.

W tym opracowaniu staraliśmy się zasygnalizować czynniki, które miały istotny wpływ na przemiany przestrzenne Zgorzelca. Naszym zdaniem, nie były one znacząco odmienne od tych, które oddziaływały na inne miasta. Okolicznością wyjątkową było jedynie położenie transgraniczne miasta. Dzięki temu Zgorzelec zyskał naturalnego partnera, od którego możliwe było pozyskiwanie wiedzy i doświadczenia w wielu działaniach związanych z zarządzaniem i rozwojem miasta. Sytuacja ta jednocześnie wymagała niezwyklej dozy dyplomacji ze strony władz Zgorzelca, bowiem po obu stronach granicy wciąż funkcjonowały głębokie wzajemne uprzedzenia, co więcej – ów partner miał wszelkie przesłanki do pełnienia roli dominującej, przede wszystkim ze względu na dostępność nieproporcjonalnie większych zasobów finansowych.

Z wywiadów przeprowadzonych na potrzeby tego opracowania wyłania się jeden ogólny, ale i uniwersalny wniosek. Nowa rzeczywistość społeczno-gospodarcza stworzyła jedynie ramy dla samodzielnego działania miast. Czy stały się one dobrze wykorzystaną szansą, zależało i zależy w znacznej mierze od czynnika ludzkiego – czyli władz politycznych miasta i jego sprawnej, dobrze zarządzanej admini-

stracji. Dotyczy to każdej ze wspomnianych sfer: zarówno właściwie rozumianej równowagi pomiędzy konkurencją a kooperacją, zrozumienia dla uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, formułowania właściwych, realnych celów strategicznych, efektywności w pozyskiwaniu funduszy, jak i szeroko pojętej dyplomacji. Śledząc etapy współpracy Zgorzelca z miastem partnerskim Görlitz, zauważyć można, że niemal w każdym, nawet drobnym sukcesie da się zidentyfikować jego „ojca” lub „matkę”. Kogoś, kto swoim entuzjazmem wykraczał poza ramy służbowych obowiązków, mając wizję i chcąc więcej. Na pracy takich osób – urzędników, społeczników, entuzjastów – opiera się prawdziwy sukces miasta w czasach demokracji. Zadaniem władzy powinno być umiejętne wykorzystanie tego kapitału.

Bibliografia

- Büro des Bezirksarchitekten beim Rat des Bezirkes Dresden, Städtebaulicher Ideenwettbewerb Zgorzelec/Görlitz (1978), Dresden.
- Cebula A., Korzeń J. (2008), *W dwóch krajach – ale w jednym mieście*, „Urbanista”, z. 8.
- Friedrich K., Knippschild R., Kunert M., Meyer-Künzel M., Neumann I. (2005), *Zwei Grenzstädte wachsen zusammen*, Oekom Verlag, München.
- Korzeń J. (2004), *Miasto jeszcze podzielone*, „Urbanista”, z. 5.
- Podworska-Michalak A., Dźwilewska T., Pietrzak T., Jabłońska J., Wandzel C. (1995), *Plan regulacyjny rejonu „Węzła Zgorzelec”*, Pracownia Projektowa „Dom”, Jelenia Góra.
- Weber-Schäfer H. (2004), *Międzynarodowy Warsztat Park Mostów Nysa 19. – 23.02.04 Kultur Konzepte Sprengel*, München.
- Wiel. F. Planungsbüro Architektin (1998), *Stadt Zgorzelec – Neißevorstadt*, Städtebaulicher Gestaltungsplan, Berlin.

Dokumenty miasta Zgorzelec oraz Görlitz

- Dokument grupy zasadniczej Projektu 2030 (2004), *Wyniki procesu tworzenia wizji rozwojowej Europa-Miasta Zgorzelec/Görlitz w ramach Miasta 2030*. Görlitz – Zgorzelec, 20 stycznia.
- Oświadczenie radnych miasta Zgorzelec i miasta Görlitz (2006), *Budujemy wspólnie miasto europejskiej kultury Zgorzelec/Görlitz*, 29 maja.

- Sprawozdanie ze wstępnej oceny prac konkursowych Czwartego Europejskiego Konkursu dla Młodych Architektek i Architektów (EUROPAN 4) (1996), Görlitz–Zgorzelec.*
- Studium Przekształceń Przestrzennych Nysa – Strefa Przybrzeżna (1980), Zgorzelec–Görlitz.*
- Stanowisko Rady Miasta Zgorzelec i Rady Miasta Görlitz w sprawie starań o wpisanie na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO (2005), 9 maja.*
- Rada Miasta Zgorzelec (2007), Wieloletni program inwestycyjny dla miasta Zgorzelec na lata 2007–2015.*
- Uchwała nr 272/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 5 maja 2009 roku w sprawie przyjęcia Wspólnej Strategii Rozwoju Europa-Miasto Zgorzelec/Görlitz (2009).*
- Umowa o partnerskiej współpracy między miastami Zgorzelec (Polska) i Görlitz (RFN) (2004), 30 listopada.*
- Wspólne oświadczenie miast Zgorzelec i Görlitz (2003), Proklamacja utworzenia Europa-Miasto Zgorzelec/Görlitz, 8 lipca.*
- Wspólne oświadczenie miast Zgorzelec i Görlitz w sprawie opracowania i realizacji projektu „Park Mostów”, 08.07.2003.*

Adresy stron internetowych

- www.stadt2030-goerlitz-zgorzelec.de, 5 maja 2009.
- www.planum.net/4bie/main/m-4bie-goerlitz.ht, 5 maja 2009.
- www.bip.um-zgorzelec.dolnyslask.pl/, 5 maja 2009.
- www.zgorzelec.eu/zgorzelec/historia/historia-zgorzelca-i-gorlitz.html, 10 maja 2009.
- www.stat.gov.pl, 3 marca 2009.
- www.statistik.sachsen.de, 4 marca 2009.